

УДК 336.226

ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ НА ЗАРОБІТНУ ПЛАТУ НАСЕЛЕННЯ ЯК ФАКТОР ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Сомова В.В., аспірантка

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Постановка проблеми. Показник податкового навантаження є основним індикатором успішності оподаткування доходів фізичних осіб, в тому числі й заробітної плати, проте його необумовлений рівень може провокувати приховування платниками своїх реально отриманих доходів. Тінізація доходів населення (зокрема, виплата заробітної плати «у конвертах») розглядається одночасно як чинник поглиблення соціальної нерівності і як наслідок надмірного податкового навантаження на доходи населення. Практика зменшення податкового навантаження в Україні не дала суттєвих результатів, тому існує необхідність дослідження цієї області та аналіз впливу в забезпеченні соціальної рівності при розподілі податкового навантаження та детінізації доходів.

Огляд публікацій та обґрунтування мети дослідження. Питання впливу рівня податкового навантаження на доходи фізичних осіб на розвиток тіньової економіки активно досліджуються провідними вченими-економістами, такими як: Т. Тищук [1], Ю. Харазішвілі [2], Н. Ткаченко [3] тощо. Однак багато питань у цій області й нині залишаються дискусійними та недостатньо дослідженими, серед них: динаміка тінізації доходів населення (зокрема, тінізація ринку праці в сучасних умовах) та основні чинники цього явища, вплив податкового навантаження на зростання масштабів виплати заробітної плати «у конвертах», напрями детінізації доходів населення.

Метою даної статті є дослідження рівня тіньової складової ринку праці в Україні та визначення напрямів зменшення податкового навантаження на доходи фізичних осіб, отриманих у формі оплати праці, у контексті протидії подальшого зростання рівня тінізації.

Виклад основного матеріалу. Нині діючий механізм щодо оподаткування доходів фізичних осіб (зокрема, оподаткування заробітної плати) створює значне податкове навантаження на доходи населення, сприяє розвитку неофіційного сектору економіки, рівню тіньової зайнятості та оплати праці «у конвертах», ухилянню від оподаткування. Рівень тіньової зайнятості в Україні (за даними Міжнародної організації праці) складає приблизно 9 %. Крім того, для ринку праці в Україні характерним є існування комбінованих форм оплати праці, тобто часткова виплата заробітної плати «в конвертах» [1, с. 15].

Роботу побудовано наступним чином: по-перше, виявлено рівень тіньової економіки в Україні на основі методу «витрати населення – роздрібний товарообіг»; по-друге, маючи дані показнику доходів населення, обчислено доходи населення з урахуванням тіньової складової; по-третє, аналізується вагомість заробітної плати у загальних доходах населення і встановлюється взаємозв'язок та вплив податкового навантаження на фонд оплати праці та на рівень заробітної плати; по-четверте, пропонуються заходи щодо удосконалення існуючої системи оподаткування заробітної плати.

Отже, на основі методу «витрати населення - роздрібний товарообіг» було розраховано рівень тіньової економіки впродовж 2006-2010 років (див. табл. 1).

Як видно із таблиці 1, впродовж періоду з 2006 по 2008 роки відбувалося поступове підвищення рівня тіньової економіки; зниження рівня тіньової економіки у 2009 році може бути пояснено зменшенням загального обсягу продажу населенню товарів усіма суб'єктами

господарювання в легальному секторі економіки; збільшення рівня тінізації економіки у 2010 році (до 50,59 %) є наслідком світової фінансової кризи, несприятливими очікуваннями населення. Отже, отримані дані свідчать про наявність високого рівня іллегальних доходів населення в Україні, що є наслідком нерівномірного розподілу податкового навантаження.

Таблиця 1

Розрахунок рівня тіньової економіки в Україні за методом «витрати населення – роздрібний товарообіг»

№	Показники	2006	2007	2008	2009	2010
1	Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	1 442,80	1 722,00	2 590,40	2 754,10	3 072,70
2	Кількість домогосподарств	17 417,50	17 341,00	17 199,00	17 097,00	17 050,30
3	Споживчі грошові витрати домогосподарств на придбання товарів та послуг (Вгр.спож . = 1*2* кількість місяців), млн. грн.	301 560,00	358 334,00	534 627,00	565 042,00	628 685,00
4	Витрати населення на придбання товарів та послуг, млн. грн.	385 681,00	509 533,00	695 618,00	709 025,00	628 685,00
5	Соціальні трансферти в періоді, що аналізується, млн. грн.	66 298,00	86 359,00	113 136,00	122 483,00	152 987,00
6	Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	1 611,70	2 012,10	2 892,80	3 015,30	3 469,10
7	Сукупні ресурси домогосподарств, всього млн. грн.	336 861,00	418 702,00	597 039,00	618 631,00	709 790,00
8	Доля вартості спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель у сукупних ресурсах домогосподарств, ((9*100)/7)%	5,40	4,80	4,00	4,60	4,80
9	Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель, млн. грн.	18 190,49	20 097,70	23 881,56	28 457,03	34 070,00
10	Коефіцієнт корегування (к=(4-5-9)/3)	1,00	1,12	1,04	0,99	0,70
11	Доля споживчих грошових витрат домогосподарств на придбання товарів у загальній сумі споживчих	0,64	0,63	0,60	0,61	0,63

грошових витрат
 $((12*100)/3$

12	Споживчі грошові витрати домогосподарств на придбання товарів, млн. грн.	194 204,64	225 750,42	319 706,95	344 675,62	356 464,71
13	Скориговані споживчі грошові витрати на придбання товарів ($k=10*12$), млн. грн.	193 967,97	253 938,07	334 043,06	340 431,83	249 525,30
14	Обсяг роздрібного товарообігу підприємств, які здійснюють діяльність з роздрібною торгівлі та ресторанного господарства, млн. грн.	130 000,00	178 200,00	246 900,00	231 000,00	274 600,00
15	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) у діючих цінах фізичних осіб – підприємців, млн. грн.	119 143,00	153 020,00	204 952,00	195 953,00	230 418,00
16	Загальний обсяг продажу населенню товарів усіма суб'єктами господарювання в легальному секторі економіки (14+15), млн. грн.	249 143,00	331 220,00	451 850,00	426 950,00	505 018,00
17	Рівень тіньової економіки за методом «витрати населення – роздрібний товарообіг» $((13-16)/16*100)$,%	-22,15	-23,33	-26,07	-20,26	-50,59

*Розроблено автором за [4, 5]

Приблизні кількісні дані щодо рівня тіньових доходів населення наведені у таблиці 2. За даними таблиці (див. табл. 2) можна простежити тенденцію щодо підвищення загального рівня доходів населення з урахуванням тіньової складової. Проте така ситуація зовсім не свідчить про якісне покращення життя населення.

Це ми можемо пояснити тим, що основним наповнювачем доходної частини бюджету України є заробітна плата, податкове навантаження на яку має подвійний характер: по-перше, як податок на працю робітника, а по-друге, на підприємство, а точніше на фонд оплати праці. Високий фіскальний тиск на фонд оплати праці впливає на рівень заробітної плати. Як свідчать дані та власні розрахунки автора, податкове навантаження на фонд оплати праці в період з 2006 по 2010 роки зріс з 14,21% до 17,2% [5]. Крім того, існуючий розподіл податкового навантаження на заробітну плату провокує збільшення соціальної нерівності, так як більша частина населення сплачує податок у розмірі 15% (ПДФО) + 3,6 (ЕВСС), що дорівнює 18,6; а меншість сплачує 17%.

Таблиця 2

**Приблизний рівень загальних доходів населення з урахуванням тіньових доходів,
млн. грн.**

Роки	Доходи населення, млн. грн.	Рівень тіньової економіки за методом "витрати населення - роздрібний товарообіг", %	Рівень доходів населення з урахуванням рівня тіньових доходів (1+1*2), млн. грн.
	1	2	3
2006	472 061,00	22,15	576 662,00
2007	623 289,00	23,33	768 515,00
2008	845 641,00	26,07	1 066 353,00
2009	894 286,00	20,26	1 075 468,00
2010	1 101 015,00	50,59	1 662 532,65

*Розроблено автором за [4,5]

Таблиця 3

Питома вага заробітної плати в структурі доходів населення, % [5]

Показники	2006	2007	2008	2009	2010
- заробітна плата	43.4	44.8	43.3	40.8	40.8
- прибуток та змішаний дохід	14.7	15.3	15.5	14.5	14.5
- доходи від власності (одержані)	2.9	3.2	3.4	3.9	6.2
- соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	39.0	36.7	37.8	40.8	38.5

З даних таблиці 3 видно, що найбільшу частку в загальних доходах населення займають доходи, отримані в якості оплати праці. Тому ми можемо зробити висновок, що саме заробітна плата «в конвертах» є основним джерелом тіньових доходів населення та як наслідок зменшує податкові надходження з доходів фізичних осіб. Наявність щільного статистичного зв'язку між величиною заробітної плати та розмірами податкових надходжень визначає й значення коефіцієнта кореляції, який дорівнює 0,98 (див. табл. 4), що є наряду із значенням прибутку та змішаного доходу найбільшим із досліджених.

Аналіз даних табл. 4 дозволяє зробити наступні висновки:

- по-перше, найбільший вплив на величину податку на доходи фізичних осіб в структурі доходів населення справляє величина отриманої заробітної плати та прибутку й змішаного доходу; суттєвий вплив також має розмір соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів; найменший вплив на величину отриманого податку мають доходи від власності, значення коефіцієнта кореляції складає 0,8;
- по-друге, наявність найбільшої питомої ваги заробітної плати у структурі доходів населення, а також тісна взаємозалежність даних щодо оподаткування доходів фізичних осіб та заробітною платою підтверджує важливість впровадження заходів щодо зменшення податкового тиску на заробітну плату як основного джерела доходів населення.

Взаємозалежність даних щодо оподаткування доходів фізичних осіб та доходів населення у розрізі окремих складових

Період	Заробітна плата, млн. грн.	Прибуток та змішаний дохід, млн. грн.	Доходи від власності (одержані), млн. грн.	Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти, млн. грн.	Податок з доходів фізичних осіб, млн. грн.
2006	205 120,00	69 186,00	13 855,00	183 900,00	22 800,00
2007	278 968,00	95 203,00	20 078,00	229 040,00	34 800,00
2008	366 387,00	131 139,00	28 432,00	319 683,00	45 900,00
2009	365 300,00	129 760,00	34 654,00	364 572,00	44 500,00
2010	449 553,00	160 025,00	67 856,00	423 741,00	51 000,00
Значення коефіцієнту кореляції за досліджуваними періодами	0,98	0,98	0,8	0,95	-

*Розроблено автором за [5]

Проведене дослідження рівня тіньових доходів населення дозволило виявити в якості найбільшого джерела формування іллегальних доходів та, як наслідок, зменшення податкових надходжень заробітну плату. Розв'язком цього питання може бути розширення меж ранжування ставок щодо оподаткування заробітної плати з метою зниження податкового навантаження на невисокі доходи та підвищення на доходи заможних верст населення.

Висновки:

Враховуючи результати проведеного аналізу, зроблено наступні висновки:

1. Ставки щодо оподаткування трудових доходів населення мають бути прогресивними.
2. Пропонується розширити межі ранжування ставки щодо оподаткування трудових доходів населення наступним чином:
 - доходи в межах 1-5 мінімальних заробітних плат – ставка 5%;
 - доходи в межах 5-10 мінімальних заробітних плат – ставка 15%;
 - доходи в межах 10-20 мінімальних заробітних плат – ставка 17%;
 - доходи понад 20 мінімальних заробітних плат – ставка 25%.

Література.

1. Тищук Т. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання/ Т. Тищук, Ю. Харазішвілі, Я. Жаліла. – К.: НІСД, 2011. – 31с.
2. Харазішвілі Ю. Вимірювання тіньового ВВП на основі функцій сукупного попиту і сукупної пропозиції/ Ю. Харазішвілі// Економіка України. – 2007. – №1(542). – С. 57-63.
3. Ткаченко Н.М., Ільєнко Н.О. Удосконалення податкової системи України, податкового регулювання доходів громадян/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Oif_apk/2010_1/22_Tkach.pdf.
4. Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки: Наказ Міністерства економіки України від 18.02.2009 року №123/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Розглядається рівень тінізації заробітної плати як результат збільшення податкового навантаження на доходи фізичних осіб. Пропонуються заходи детінізації трудових доходів населення.

Ключові слова: податкове навантаження, рівень тіньової економіки, метод «витрати населення – роздрібний товарообіг», заробітна плата «у конвертах».

НАЛОГОВОЕ ДАВЛЕНИЕ НА ЗАРАБОТНУЮ ПЛАТУ НАСЕЛЕНИЯ КАК ФАКТОР ТЕНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

Сомова В.В., аспирантка

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

Рассматривается уровень тенизации заработной платы как результат увеличения налогового давления на доходы населения. Делаются предложения относительно детинизации трудовых доходов населения.

Ключевые слова: налоговое давление, уровень теневой экономики, метод «затраты населения – розничный товарооборот», заработная плата «в конвертах».

TAX BURDEN ON THE EMPLOYMENT INCOME AS THE FACTOR OF ECONOMY ILLEGALIZATION

Somova V.V., post-graduate student

V.N. Karazin Kharkiv National University

The level of the employment income illegalization as a result of tax burden increase is considered. The main ideas to diminish the tax burden on the employment income are suggested.

Key words: tax burden, the level of illegal economy, the method «retail turnover – the expenses of the population», illegal wages.

Надійшла до редколегії 28.04.2012 з.

Науковий керівник: В.В. Чернов, к. е. н., доцент.

© Сомова В.В., 2012 р.